

General armije
NIKOLA LJUBIČIĆ

TITOVA STRATEGIJA

Izuzetna Titova sposobnost da logički i racionalno rasuđuje, kombinujući političke, materijalne, moralne i psihološke činioce jednostavnim postupkom — što, opet, podrazumijeva sposobnost za dijalektičku analizu i sintezu — omogućila je da rat gleda kao složenu društvenu pojavu, a ne samo kao vojno pitanje. Otuda se njegove strategijske zamisli najbolje mogu razumjeti ako se posmatraju kao vještina upravljanja društvenim sukobima na svim područjima ljudske djelatnosti, bilo da se oni razrješavaju političkom, diplomatskom ili oružanom borbom, ili na neki drugi način.

Iz toga se sam po sebi nameće metodološki pristup analizi strategije NOR-a čiji je tvorac Tito. Ako želimo da proniknemo u suštinu te strategije, nećemo u tome uspjeti ukoliko je budemo posmatrali samo kao vojnu strategiju, kao vještinu upravljanja bojevima i operacijama na bojištu, kao što se ne mogu razumjeti ni bitna obilježja narodnooslobodilačkog rata ako se on posmatra samo kao vojno pitanje, odvojeno i nezavisno od revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije.

Prišavši ratu kao društvenoj pojavi, Tito je u svojoj praktičnoj i teorijskoj djelatnosti dao nov, sveobuhvatan sadržaj vojnoj strategiji. Njegova strategijska misao i praksa izlaze iz uskih tradicionalnih okvira vojne djela-

tnosti i obuhvataju sve oblasti društvene djelatnosti, od kojih svaka ima svoju posebnu strategiju i taktiku. Iznad svih je opšta revolucionarna strategija, odnosno strategija opštenarodne odbrane u današnjem smislu te riječi, a potom dolaze operatika i taktika. Na vrhu te ljestvice je politika, koja postavlja zadatke i određuje ciljeve strategije i sredstva za njeno ostvarivanje. U skladu s takvim odnosom politike i strategije, logično je izvesti zaključak da je u vrijeme okupacije Jugoslavije narodnooslobodilački rat bio glavno sredstvo revolucionarne politike KPJ, a vojna strategija NOR-a glavno, ali ne i jedino sredstvo opšte revolucionarne strategije, čiji je tvorac bio Tito.

Pri tom se politička i vojna strategija međusobno, i obe ove sa diplomatskom strategijom, prožimaju i dopunjuju. Politička strategija se služi rezultatima oružane borbe kao svojim novim, veoma moćnim sredstvima. Na isti način se i politička borba javlja kao sredstvo oružane borbe, s obzirom na njene rezultate koji se posredno ili neposredno odražavaju na kvantitet i kvalitet vojnih snaga, a obe one zajedno kao sredstvo diplomatske strategije.

Uspješnost opštenarodnog odbrambenog rata podrazumijeva usklađenu jednovremenu borbu u svim oblastima ljudske djelatnosti, ali ne istim sredstvima i istim metodima, budući da ove određuju sama priroda društvenih djelatnosti i uslovi u kojima se borba vodi. Prema tome, posebne strategije (politička, vojna, diplomatska i ekonomska) razlikuju se među sobom po sredstvima i metodima borbe, iako im je svrha postizanje jednog jedinog političkog cilja. Na najvišem stepenu rukovođenja ratom sve što se čini na svakom području borbe međusobno se kombinuje, usklađuje i objedinjava se u opšti ratni napor. To je područje djelovanja opšte ili nacionalne strategije, u jugoslovenskom slučaju strategije opštenarodne odbrane, čije su osnovne konture veoma jasno izražene u strategiji narodnooslobodilačkog rata naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ta strategija je nastala nakon svestrane procjene opštih i posebnih uslova u kojima se vodio drugi svjetski rat. U skladu s tom procjenom, rukovodstvo jugosloven-

skog oslobodilačkog pokreta s Titom na čelu utvrdilo je cilj rata i odabralo sredstva borbe kako bi se taj cilj ostvario.

U drugom svjetskom ratu su sile osovine, odnosno Trojnog pakta (Njemačka, Italija i Japan, kojima su se nešto kasnije pridružile i neke druge zemlje) vodile nepravedan, osvajačko-porobljivački rat. S druge strane, zemlje što su bile žrtve agresije vodile su pravedan, odbrambeni rat.

Ratni pohodi u kojima su Hitlerove armije relativno brzo i lako slamale otpor žrtava agresije obilovali su podacima na osnovi kojih su se mogli ocijeniti i karakter rata i nova ratna vještina koju je agresor primjenjivao na gotovo istovjetan način prilikom nasrtaja na svaku novu žrtvu.

Prije svega, bilo je jasno da su se fašističke sile veoma temeljito pripremile za rat. Oslanjajući se na svoje oklopne i mehanizovane jedinice, vazduhoplovstvo i na slijepu poslušnost svoje vojske, agresori su od početka rata primijenili varijantu strategije obaranja. Bila je to strategija munjevitog rata, čije je osnovno obilježje bilo da se za što kraće vrijeme zauzme teritorija napadnute zemlje, da se njena vojska prinudi na predaju, svjetsko javno mnjenje stavi pred svršen čin, da se u osvojenoj zemlji uspostavi okupacijska i kvislinška vlast i da se privreda okupirane zemlje pripoji privredama sila osovine. Pod udarima fašističkih sila, a prije svega Hitlerove Njemačke, najveći dio Evrope je bio brzo pregažen.

Iskustva iz kratkotrajnih ratnih okršaja poljske, belgijske, holandske, francuske, grčke i nadasve jugoslovenske vojske s njemačkim jedinicama navela su Tita i rukovodstvo NOP-a da zaključe da je drugi svjetski rat izrazito manevarski i da je svaka ratna vještina koja počiva na defanzivi osuđena na neuspjeh.

Drugi bitan zaključak tiče se odnosa snaga. Zanimet prvim velikim pobjedama, koje su postignute zahvaljujući novoj ratnoj tehnici i novoj ratnoj doktrini, Hitler je bio uvjeren da će svoj strategijski cilj — osvajanje svijeta i uspostavljanje dominacije nad njim — veoma brzo ostvariti. S malim izuzecima, u to je bila uvjerena i sva

vladajuća evropska buržoazija, pa i najviši vojni rukovodioci većine evropskih armija. Iznenađene i zastrašene Hitlerovim brzim uspjesima u početku, a i nedovoljno pripremljene za rat (dvadeset godina su sve nade polagane u statičnu odbranu kao nasljeđe iz prošlog rata), najviši vojni i politički vrhovi evropskih zemalja su, suočivši se s ratnom opasnošću, najčešće, i u politici izlaz tražile u pasivizmu, a neminovno su ga nalazile u kapitulatstvu.

Odnos snaga na svjetskom ratištu i, s tim u vezi, predviđanja o trajanju i ishodu rata, KPJ i njen generalni sekretar Tito procjenjivali su prema sasvim drugačijim mjerilima.

Ulaskom u rat prve zemlje socijalizma, SSSR-a, stvarali su se uslovi da u borbu krenu sve napredne snage svijeta. Time su stvoreni uslovi da odnos vojnih snaga vremenom prevagne u korist antifašističke koalicije. Prema tome, Tito je realno ocijenio da će trajanje rata zavisiti prije svega od mogućnosti svih članica antihitlerovske koalicije zajedno da agresora najprije zaustave, a potom da ga primoraju da uzmakne. Uspjesi Nijemaca na Istočnom frontu, a oni čitavo pola godine nisu davali svijetu mira, sve više su Tita i rukovodstvo NOP-a uvjeravali u to da će rat dugo trajati.

Tito je, isto tako, realno ocijenio okolnosti u kojima su se komunisti, radnička klasa i narodi Jugoslavije našli po raspadu Kraljevine Jugoslavije.

Već aprilskih dana 1941. moglo se zaključiti da će Hitler nastojati da u najvećoj mogućoj mjeri iskoristi jugoslovenski prostor za osiguranje boka i pozadine svog ogromnog napadnog mehanizma usmjerenog ka SSSR-u, kao i za održavanje najkraće veze sa Mediteranom i sjevernoafričkim ratištem. Iz ocjene da će vođstvo fašističke Njemačke u rat protiv SSSR-a morati da uvede glavninu snaga kojima je u danom trenutku raspolagalo, pogotovo oklopne jedinice i vazduhoplovstvo, rukovodstvo KPJ s Titom na čelu je izvelo zaključak da će Hitler nastojati da što manje svojih jedinica upotrijebi na drugim ratištima, pa i na jugoslovenskom. Poznajući dobro vrijednost Jugoslovena kao boraca, vođ Trećeg Rajha je, međutim, predviđao da će, ipak, dio svojih trupa morati da

zadrži, kao posadne jedinice, u pojedinim dijelovima Jugoslavije kako bi osigurao korišćenje sirovinskih i energetskih izvora, žitnica i saobraćajnica, toliko potrebnih njemačkoj ratnoj privredi. Znajući da te jedinice neće moći same da ostvare zadatke u slučaju da bude »pobune«, njemačko komandovanje je dio zadataka prenijelo na sate-litske okupatorske armije. Osim toga, pribjeglo je ofanzivnim metodima totalnog propagadno-psihološkog rata, nastojeći da iskoristi nacionalnu neravnopravnost koja je vladala u Kraljevini Jugoslaviji. Stoga je podsticalo nacionalnu mržnju kako bi izazvalo bratoubilački rat. U tom sklopu jugoslovenskim narodima su nametnute marionet-ske vlade koje su imale da, svaka na svojoj teritoriji, uspo-stave »red i mir« i da osiguraju njemačkoj ratnoj privredi ono što je za nju bilo osnovno — radnu snagu, energiju i sirovine.

S obzirom na geostrategijski značaj Jugoslavije i na njenu blizinu matičnim fašističkim zemljama, rukovodstvo KPJ i Tito su ocijenili da će neprijatelj povremeno dovlačiti pojačanja, premda će ga prilike na Istočnom frontu stalno prisiljavati da svoje glavne snage odvaja za rat protiv SSSR-a. S druge strane, saveznička ratišta su bila udaljena od jugoslovenskog, iz čega je Tito sa svojim saradnicima izveo zaključak da će se oslobodilački pokret Jugoslavije morati da osloni gotovo isključivo na sopstvene snage.

Jugoslavija je, prema ondašnjim mjerilima, bila zemlja srednje veličine, a po privrednoj razvijenosti ispod evropskog prosjeka. Iz toga bi svi ondašnji klasični politički i vojni stratezi izveli zaključak da ona nema dovoljno snaga da vodi bilo kakav rat, pogotovu kada je okupirana. Tito je, međutim, otkrio potpuno obrnuto stanje stvari: taj, toliki i takav narod, osuđen da i bez borbe bude istrijebljen, slijedeći slobodarsku i ratničku tradiciju svojih predaka, dići će se na ustanak i vodiće rat do pobjede, najprije i u najvećem broju pod zastavom one političke snage koja mu bude ponudila nacionalnu slobodu i socijalnu pravdu. Budući da su upravo ta gesla bila ispisana na revolucionarnoj i ratnoj zastavi KPJ i da su se radnička klasa i sav narod Jugoslavije i u dotadašnjoj borbi bili

uvjerili u spremnost komunista da se žrtvuju za te nacionalne i društvene ideale, nije bilo teško zaključiti da predvodnik radničke klase i svih naroda i narodnosti u njihovoj borbi za nacionalno oslobođenje i društveni preobražaj može biti jedino KPJ.

Iz aprilskih događaja se moglo samo jedno zaključiti: jugoslovenski narodi i narodnosti su dospjeli u ropski položaj ne samo zato što je na njih udarila najmoćnija vojna sila svijeta već prije svega zbog toga što su razjedinjene jugoslovenske nacionalne buržoazije i nesposobni politički i vojni vrh države i u najsudbonosnijem trenutku istorije Jugoslavije podredili najvažniji opštedruštveni interes zemlje — nezavisnost i slobodu — svojim klasnim interesima. Priklanjanjem okupatoru ili pasivnim iščekivanjem ishoda događaja na evropskoj i svjetskoj ratnoj pozornici, jugoslovenska buržoazija je sasvim izgubila povjerenje u narodu.

U razjedinjenoj i raskomadanoj Jugoslaviji ostala je kompaktna samo jedna politička organizacija — Komunistička partija Jugoslavije. Jedino je ona, pod Titovim vođstvom, uspjela da iz aprilskog rata izađe — jača, jer je sada bila još jedinstvenija, i da se brzo prestroji i pripremi za rad u novim, surovim uslovima, u uslovima okupacije, da hrabro krene u susret novim događajima i da narodima i narodnostima Jugoslavije ponudi izlaz iz situacije u kojoj im je bio doveden u pitanje čak i goli opstanak. Izlaz je bio samo u jednome: u odlučnoj borbi protiv okupatora. To je bio jedini put i k nacionalnom i socijalnom oslobođenju.

Politički cilj narodnooslobodilačkog rata proistekao je iz suštine revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije prije rata, a osobito od Titovog dolaska za njenog generalnog sekretara, 1937. godine.

Odluku da narode Jugoslavije pozove u borbu za nacionalno oslobođenje i da stane na čelo te borbe donijelo je u ime KPJ njeno najuže partijsko rukovodstvo — Politbiro CK KPJ s Titom na čelu. Tito je na istorijskom sastanku od 4. jula 1941. godine, na kojem je donesena odluka o dizanju ustanka, odredio cilj rata koji će početi opštim ustankom. Taj cilj je bio potpuno nacionalno i soci-

jalno oslobođenje svih naroda i narodnosti Jugoslavije, i podrazumijevao je, sem ostalog, stvaranje zajednice u kojoj će narodi i narodnosti Jugoslavije biti potpuno slobodni i ravnopravni. Težište je bilo, očevidno, na protjerivanju okupatora i na nacionalnom oslobođenju zemlje. Ali Tito je već na samom početku presudnih događaja ocijenio da bi ostvarivanje tog cilja bilo polovično rješenje i da bi se čak dovelo u sumnju njegovo postizanje ukoliko se ne bi odredilo šta se ratom želi postići u pogledu socijalnog preobražaja Jugoslavije.

Nacionalno oslobođenje, kao osnovno obilježje postavljenog ratnog cilja, nije se, dakle, moglo svesti na protjerivanje okupatora iz zemlje, već je podrazumijevalo i stvaranje državne zajednice u kojoj će svi narodi i sve narodnosti Jugoslavije biti ravnopravni. Najzad, ratni cilj je morao sadržati i socijalno-klasnu viziju buduće jugoslovenske zajednice, u kojoj će biti ukinuti najamno-eksploatatorski društveni odnosi. Tek tako oblikovan ratni cilj mogao je pokrenuti narode i narodnosti i sve potlačene društvene slojeve da se svrstaju pod zastavu KPJ, političke snage koja im je nudila mogućnosti da ostvare svoje nacionalne i socijalne interese.

Na jedinstvu nacionalnog i socijalnog oslobođenja, onakvom kako su ga definisali KPJ i Tito, izgrađivan je cjelokupan politički program, a iz njega su proistekli vojnostrategijski ciljevi narodnooslobodilačkog rata. Njih je Tito već tada ovako odredio: vlastitom oružanom silom razbiti i protjerati iz zemlje, ili pak uništiti, vojne snage okupatora i domaćih kvislinga i osigurati da se ostvare društveno-politički ciljevi rata.

Može se slobodno reći da istorija ratova i istorija revolucija do jugoslovenske, pa ni istorija uopšte, ne znaju da je neko sebi postavio tako ozbiljan vojni i tako radikaln politički ratni cilj kao što je to učinila KPJ, iako u trenutku njegova određivanja ona nije imala gotovo nikakve organizovane vojne sile koja će ga ostvariti. Već i to, a i činjenica da su ti ciljevi ostvareni dokraja onako kako se to na samom početku predviđalo, svjedoče da je Tito računao na novu materijalnu snagu i na ratnu vještinu koja će, osvjježena novim načinom vrednovanja

strategijskih elemenata i strategijskog rasuđivanja, donijeti uspjeh. U tome i jest ogroman Titov i jugoslovenski doprinos vojnom djelu zasnovanom na marksističkom učenju.

Sila koju će Tito suprotstaviti okupatorskoj polumilionskoj armiji i domaćim izdajnicima bila je — jugoslovenski narod udružen na političkoj platformi KPJ. Visoka klasna i nacionalna svijest, patriotizam i borbene i slobodarske tradicije jugoslovenskih naroda i narodnosti, kao i saznanje da ako se ne late oružja i ako se udruženi i jedinstveni ne suprotstave okupatoru i njegovim slugama mogu naprosto biti istrijebljeni, uvjerenje da će voditi pravedan, oslobodilački i progresivan rat, da njihova pobjeda u tom ratu može biti potpuna jedino pod uslovom da se jednovremeno poraze i okupator, i kvislinzi, i sve organizovane snage starog društva, saznanje da se neće boriti sami i konačno spremnost i sposobnost KPJ da predvodi radničku klasu i cio narod u toj borbi — bili su pokretač naroda i jemstvo uspjeha, a narod je, opet, bio nepresušan izvor vojne sile moćnije od neprijateljeve.

Više od tri godine su narodi i narodnosti Jugoslavije sami vodili rat na svom ratištu, vezujući za sebe sve veću neprijateljevu silu i time doprinoseći borbi antifašističke koalicije. Potvrdilo se pravilo da narod koji se riješio da istraje u borbi za slobodu može, kada se osloni na sopstvenu snagu, savladati naoko nesavladljive prepreke i ostvariti svoje težnje i u najsloženijim vojno-političkim i društvenim okolnostima, uprkos najnepovoljnijem odnosu vojnih snaga u početku rata.

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni dio revolucionarne vojne strategije NOR-a. To je u stvari izraz Titovog stava da svaki narod ima pravo na nezavisnost, samostalan put svog unutrašnjeg razvitka i na nezavisan položaj u svijetu. To je i izraz stava Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, da za svaku savremenu zemlju treba i mora da bude bitna njena nezavisnost, pravo da odlučuje o sopstvenoj sudbini.

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni i nerazdvojan dio svakog društva koje želi da zaštiti i sačuva nacio-

nalnu nezavisnost. To je zakonitost i to je postalo jedan od kamenova temeljaca koncepcije opštenarodne odbrane SFRJ, koja je inspirisana Titovim djelom.

Polazeći od opštih i posebnih uslova u koje je zemlja zapala nakon okupacije, a prevashodno od odnosa društvenih i, posebno, vojnih snaga na jugoslovenskom ratištu, Partija je od sredstava kojima je raspolagala imala da izabere ona koja će biti u potpunom skladu s proklamovanim političko-strategijskim ciljevima rata i koja će najviše odgovarati prilikama. Za Tita i cijelo rukovodstvo Partije nije bilo nedoumice u tome kako treba voditi borbu, da li samo političkim ili samo vojnim sredstvima. Njima je bilo jasno da se borba mora voditi svim sredstvima, jer pasivnošću ili samo propagandno-političkom i diverzantskom aktivnošću u gradovima i gerilskim akcijama izvan njih ne bi se mogli ostvariti strategijski ciljevi. Tito nije mehanički prihvatio načine pružanja otpora okupatoru u drugim zemljama, jer je smatrao da svako mora i treba, u zavisnosti od sopstvenih uslova, da odredi svoju strategiju i taktiku vođenja borbe. I u Jugoslaviji je bilo ljudi, pogotovu među političarima građanskih partija, koji su mislili da nije vrijeme za ustanak i da treba sačekati ishod rata između velikih sila. Međutim, to gledište nije bilo prihvatljivo jer ni izdaleka nije obećavalo ostvarenje strategijskih ciljeva.

Titovo rješenje tog problema bilo je u stvari neka vrsta kritičke sinteze svih oblika i svih pogodnih vidova suprotstavljanja agresoru. Drugim riječima, on se opredijelio za kombinovanje političkih, vojnih, diplomatskih i ekonomskih sredstava borbe, tj. za skladno i istovremeno vođenje borbe svim raspoloživim sredstvima u svim oblastima ljudske djelatnosti, među kojima je oružana borba najvažnija.

Služeći se sredstvima političke borbe, Partija se u nekoliko predratnih godina i neposredno uoči rata pripremala za nastupajuće događaje i stvorila je najnužnije uslove za prelazak na oružanu borbu. Ali time nije bila završena njena politička borba. Naprotiv, ona će nju nastaviti i pojačati uporedo s oružanom borbom u svim etapama rata. U isto vrijeme će se diplomatskim sredstvi-

ma voditi borba na području međunarodnih odnosa, najprije za priznavanje NOP-a, zatim za pridobijanje saveznika i dobijanje materijalne pomoći od njih, da bi u trećoj etapi uslijedila borba za obezbjeđenje revolucionarnih tekovina i priznanje novog poretka od strane međunarodne zajednice.

Borba na području ekonomike imala je dva osnovna vida i bila je u najtješnjoj vezi s oružanom borbom. Prvo, ona se je ogledala u aktivnostima usmjerenim na to da se okupatoru onemogući korišćenje nacionalnog bogatstva, radne snage i sirovina. Drugi vid te borbe bio je u neposrednoj vezi sa snabdijevanjem i zbrinjavanjem oružanih snaga i naroda, i bio je usmjeren na to da se u ratnim uslovima osigura sopstvena proizvodnja osnovnih materijalnih dobara i, makar i u simboličnom obimu, ratne tehnike. Posebno je važno to što se tako reći nije prekidala borba za otimanje materijalnih dobara i ratne tehnike od okupatora.

Na primjeru kombinovanja strategijskih sredstava zapaža se Titova osnovna ideja i naziru se osnovne konture novog strategijskog manevra koji je Tito u praksi razvio i teorijski uobličio kao osnovni manevar strategije opštenarodne odbrane — manevar kombinovanja.

Međutim, ni za trenutak se ne smije smetnuti s uma činjenica da je od samog početka ustanka do njegova kraja oružana borba bila osnovni vid i okosnica cjelokupne borbe i otpora naroda i narodnosti Jugoslavije. U tom pogledu se Tito nikada nije ni najmanje dvoumio ili kolebao, što se vidi iz njegovih beskompromisnih stavova koje je zauzeo od prvih dana rata, kad je bilo očevidno da slijedi rasulo kraljevske vojske i države. Istog dana kada su Nijemci ušli u Zagreb i kada je proglašena kvislinška tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska (10. aprila 1941. godine), Tito je sazvao sjednicu CK KPJ.

Na tom skupu je riješeno da Komunistička partija nastavi borbu protiv agresora, odnosno okupatora, bez obzira na ishod aprilskog rata. To znači da se već tada odlučno krenulo putem otpora agresoru, i to svim sredstvima. Stoga je formiran Vojni komitet s Titom na čelu,

a samo pet dana docnije, dakle dva dana prije nego što je vojska tadašnje Jugoslavije položila oružje, CK KPJ je u svom proglasu saopštio da će Partija i narod, bez obzira na sudbinu Kraljevine Jugoslavije i njene vojske, ostati u ratnom stanju s agresorima. U proglasu je rečeno da će komunisti i radnička klasa nastaviti borbu i da će »ustrajati do konačne pobjede u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača«.¹

Na majskom savjetovanju (održano je prvih dana maja 1941. u Zagrebu) potvrđena je odluka donijeta na sjednici CK KPJ od 10. aprila o vođenju oružane borbe. Tada je određeno više zadataka koje je valjalo obaviti. Dalji razvoj događaja je potvrdio ispravnost tog puta.

To istorijsko iskustvo Tito je utkao i u savremenu koncepciju opštenarodne odbrane SFRJ. Ono je izraženo u doktrinarnom stavu po kome se oružana borba uzima kao glavni i odlučujući vid suprotstavljanja agresoru.

VOJNA STRATEGIJA I NJENA PRIMJENA

Iz opšte revolucionarne strategije narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije proisticala je vojna. Njen tvorac je Tito, čovjek koji je, zajedno sa svojim saradnicima, kao generalni sekretar Partije, predsjednik Vojnog komiteta CK KPJ i, potom, komandant Glavnog štaba NOPOJ i vrhovni komandant NOV i POJ, NOVJ i Jugoslovenske armije, najdublje pronikao u uslove u kojima su rat i revolucija otpočinjali i u kojima su se vodili. Sagledavši sve okolnosti, Tito je utvrdio put razvoja narodnooslobodilačkog rata i revolucije i udario je temelje novoj ratnoj vještini.

Jedan od najkrupnijih strategijskih problema za Tita i rukovodstvo Partije bio je oblik rata, jer dotadašnja ratna praksa nije nudila velik izbor. Trebalo se je opredijeliti za jedan od dva klasična oblika, odnosno odrediti da li će dominirajući oblik rata biti frontalni ili partizan-

¹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu (dalje: Zbornik), Vojnoistorijski institut (dalje: VII), Beograd, tom V, knj. I, str. 7.

ski, ili možda za neki treći koji bi bio inspirisan klasičnim oblicima revolucionarne borbe evropskog radničkog pokreta. Tito je procijenio da u našim uslovima ne bi odgovorili do tada poznati oblici ratovanja.

Opredijeliti se za frontalan oblik rata značilo bi izložiti svoje snage uništenju i dovesti u pitanje ostvarenje vojnostrategijskih ciljeva. Jer malobrojnu ustaničku vojsku, tehnički neopremljenu i vojnički nepripremljenu za takve sudare, usmjeriti na izvođenje koncentrisanih napada ili na upornu odbranu u stvari ne bi bilo ništa drugo nego dovesti ustanak u položaj koji neprijatelju odgovara, a to znači izložiti se udaru njegove moćne ratne tehnike i pružiti mu priliku da još jednom na jugoslovenskom tlu potvrdi valjanost svoje strategije »blic-krig«. Tako bi se već na samom početku ostalo bez glavine vojske, što bi nepovoljno uticalo na narod. Drugim riječima, odabrati frontalan oblik rata i proglasiti ga najvažnijim prije nego što odnos snaga prevagne u korist Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, ne bi značilo ništa drugo do osuditi sebe na poraz.

Isto tako, ni klasičan partizanski rat ne bio dao veće rezultate. Dakle, okviri obaju klasičnih oblika rata bili su isuviše tijesni da bi u njih mogle stati sve snage koje su tada, istina, još samo potencijalno postojale, ali koje je Tito bio predvidio. Te su okolnosti upućivale Tita da traži nov, originalan način ratovanja, onaj koji će omogućiti da naoružani narod na najbolji način vodi borbu. U stvari, nove materijalne snage koje je Tito otkrio valjalo je na nov način upotrijebiti. A taj nov način postupanja u borbi nagoviješten je već pri izboru strategijskih sredstava, zapravo, opredjeljenjem za kombinovanje najraznovrsnijih sredstava i oblika u svim domenima ratne vještine. Bilo je jasno da je za takav način postupanja bio neophodan najširi okvir ratovanja da bi se naoružani narod mogao razmahnuti i da bi do kraja ispoljio inicijativu i borbeno stvaralaštvo. Zbog toga se Tito opredijelio za opštenarodni oslobodilački i revolucionarni rat, kao najprikladniji oblik ratovanja.

U početku i u prvom razdoblju rata, još dok su odmjeravane snage (tada je okupatorsko-kvislinška armija imala

pola miliona ljudi) partizanski oblik oružane borbe bio je osnova Titove koncepcije opštenarodnog rata. Ali on ni tada nije mogao biti, a ponajmanje nije mogao stalno zadržati, obilježja klasičnog partizanskog rata. To iz više razloga.

Partizanski ratovi kakve su poznavale istorija i teorija ratovodstva do 1941. bili su pomoćni oblik ratovanja, koji se svodio uglavnom na sadejstvovanje regularnoj armiji na frontu. KPJ, međutim, takve armije nije imala. Nju je trebalo tek stvoriti. Tito nije ni pomišljao da rat jugoslovenskih naroda svede na obično sadejstvo savezničkim armijama, jer bi to bilo protivno političko-revolucionarnim i vojnostrategijskim ciljevima koje je on kao generalni sekretar KPJ i politički i vojni rukovodilac narodnooslobodilačkog pokreta jasno proklamovao.

Prema tome, Tito nije prihvatio kao isključivo rješenje nijedan od klasičnih oblika rata koje su mu nudili dotadašnja vojna teorija i ratna praksa, ali ih nije ni odbacio, već ih je kombinovao, u skladu sa uslovima. On je u stvari bio originalan u izboru i cilja i oblika rata, jer se je rat koji je vodila NOVJ kvalitetom razlikovao od svih dotadašnjih narodnih ratova. On se od njih razlikovao već samim tim što je vođen radi ostvarenja krupnih i radikalnih ciljeva, a to su nacionalno oslobođenje i socijalni preobražaj društva; što je bio potpuno samostalno organizovan i vođen u potpuno okupiranoj zemlji, bez strategijskog i vojnotehničkog oslanjanja na sopstvenu operativnu armiju ili na saveznike; što je za sve vrijeme borbi planski vođen iz jednog centra i što je programiran tako da su u njemu kombinovana partizanska i frontalna borbena dejstva i drugi vidovi i oblici suprotstavljanja agresoru; što je postepeno, počev od nižih formi vojnog organizovanja oružane sile ka višim, stvorena operativna vojska koja će u završnoj etapi rata prerasti u savremenu armiju; što je u ratu narod imao presudnu ulogu, zapravo što je to stvarno bio narodni rat; što se on vodio na teritoriji cijele Jugoslavije i što su u njemu učestvovali svi narodi i narodnosti Jugoslavije; što su uporedo sa stvaranjem oružane sile stvarane nova, narodnooslobodilačka vlast i društveno-politička organizacija koja je okupila u svoje

redove ogromnu većinu jugoslovenskih građana svih uzrasta, svih nacionalnosti i različite političke pripadnosti i vjeroispovijesti.

Riječ je, dakle, o sasvim novom obliku rata, dotad neprimijenjenom, koji je sam po sebi iziskivao nov, autentičan način strategijske upotrebe snaga. Prema tome, narodi i narodnosti Jugoslavije su vodili narodnooslobodilački i revolucionaran rat koji je po obliku bio, kako to Tito kaže, »općenarodni rat, vođen iz jednog centra, Vrhovnog štaba, sa kombinacijom partizanskog ratovanja sa frontalnim borbama«.²

Tim riječima je Tito prikazao dva najbitnija svojstva novog načina ratovanja: da je taj rat opštenarodni (kad je riječ o učešću snaga u njemu) i da su kombinovani oblici oružane borbe (kad je posrijedi primjena odgovarajuće ratne vještine). Ali odmah treba reći da na samom početku rata oblik i način njegova vođenja nisu bili sasvim precizno određeni. Međutim, već od početka rata bile su kristalno jasne sadržina narodnooslobodilačkog rata i njegova koncepcija, koje u potpunosti odgovaraju smislu i onome što sadrži pojam opštenarodnog rata u savremenoj teoriji opštenarodne odbrane SFRJ.

Titov odlučan stav da otpor bude masovan a oružana borba da je najširih razmjera od prvog dana rata, sadrži i Proglas CK KPJ od 12. jula 1941. godine, kojim su narodi Jugoslavije pozvani da se dignu »svi kao jedan u boj protiv okupatora i njegovih domaćih slugu«, kako bi zemlju pretvorili »u opsjednutu tvrđavu za fašističke osvajače«.³

Koncepcija opštenarodnog rata je uočljiva i u »Uputstvu o narodnooslobodilačkim partizanskim odredima« objavljenom u prvom broju »Biltena« Glavnog štaba NOPOJ od 10. avgusta 1941. godine pod naslovom »Zadaci narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«. Odredivši da je rat jugoslovenskih naroda opštenarodni i da je to oslobodilačka borba, a isto tako i utvrdivši cilj rata, Tito je naznačio da je jedan od najvažnijih zadataka odreda da »neminovno razvijaju otpor naroda, dižući narodne ustan-

² Tito, *Stvaranje i razvoj JNA*, »Narodna armija«, 1949, str. 39.

³ *Zbornik*, tom I, knj. 1, str. 19.

ke i stavljajući se na čelo tih ustanaka kao borbeno jezgro«. A »u slučaju povoljnijih strategijskih i drugih okolnosti, radi izvođenja krupnih operacija, stvaraće se, prema potrebi, od više partizanskih odreda, krupne vojne jedinice«. Time je, već tada, u tom dokumentu, jasno naznačeno kojim će smjerom ići razvoj oružanih snaga i oblika oružane borbe. Očividno je, dakle, da se nije mislilo na ustanak u tradicionalnom značenju te riječi, niti pak o dobro poznatom i opšteprihvaćenom »malom« gerilskom konceptu oružane borbe s ograničenim političkim i vojnim ciljevima.

To se još jasnije vidi iz drugih dokumenata tog vremena. Prvih dana avgusta 1941. Tito je pisao da se »partizanske borbe moraju uporno pretvarati u opšti ustanak svih naroda Jugoslavije«.⁴

U Titovom i Kardeljevom pismu Pokrajinskom komitetu za Crnu Goru, Boku i Sandžak od 10. novembra 1941. godine kaže se: »Pravilno je, dakle, samo shvaćanje narodnog ustanka kao jednog trajnog partizanskog rata, koji će da zahvaća sve veće i veće mase, koji će da zadaje neprijatelju sve teže i teže udarce, koji će da učvrsti savez radnika i osnovnih narodnih radnih masa i koji će, konačno, dovesti do potpunog uništenja neprijatelja — paralelno sa akcijama Crvene armije i oslobodilačkih pokreta u Evropi i čitavom svetu«.⁵

Iz sadržine tog dokumenta proizlazi da se pod ustankom podrazumijeva oblik rata u značenju opštenarodnog rata, a pod partizanskim ratom oblik oružane borbe u značenju partizanskog oblika oružane borbe.⁶

⁴ Zbornik, tom II, knj. 2, str. 56.

⁵ Zbornik, tom III, knj. 1, str. 229.

⁶ Zbog terminoloških nepreciznosti u dokumentima iz tog vremena, sasvim je mogućna i razumljiva izvjesna zbrka pojmova u vezi s oblikom rata i oblicima oružane borbe, koji se nerijetko zamjenjuju. Tako se u jugoslovenskoj i u inostranoj vojnostručnoj i istorijskoj literaturi često sreću termini koji se tiču oblika narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji, kao što su: »narodni rat«, »partizanski rat«, »teritorijalni rat«, »kombinovani rat«, »manevarski rat«, »rat partizansko-frontalnog tipa« itd. Međutim, svaki od tih termina, pojedinačno uzet, izražava samo dio veoma bogate i originalne društvene i vojne sadržine opštenarodnog narodnooslobodilačkog rata. Treba napomenuti da razjašnjavanje tih pojmova nije čisto formalnog, terminološkog već suštinskog značaja za savremenu teoriju opštenarodne odbrane SFRJ.

U stvaranju i izgrađivanju oružane sile opštenarodnog rata u Jugoslaviji i ratne vještine NOVJ Titu nisu mogle biti uzor klasične armije i klasičan način upotrebe snaga. To su nalogali posebni historijski uslovi. Za sve jugoslovenske narode i narodnosti oni su bili izuzetno složeni i krajnje teški, možda čak i najteži u njihovoj inače surovoj historiji. Mnogima je situacija izgledala bezizlazna, te se i sam nacionalni spas mogao svrstati u historijska ostvarenja.

Ali za Tita situacija nije stanje stvari iz kog on traži izlaz, jer traženje izlaza, pogotovu kakvog-takvog, ne znači ništa drugo do priznati da si u podređenom položaju. A u ratu to priznati znači prijeći u defanzivu. Zbog toga se Tito opredijelio za akciju. Drugačije nije moglo ni biti, jer je njome bilo ispunjeno cjelokupno njegovo dotadašnje revolucionarno djelo: umjesto da traži izlaz iz situacije, Tito će u nju unijeti nešto svoje, novo, i učiniće da izlaz mora tražiti protivnik, a Tito će mu nametati svoja rješenja.

Prvo što je Tito unio u složenu situaciju 1941. bio je poziv avangardi, cjelokupnoj radničkoj klasi i svim narodima i narodnostima Jugoslavije, svim kojima »u srcu leži sloboda«, na nepoštedan obračun sa okupatorom, kvislinzima i starim društvenim poretkom. Taj poziv, definisan i proklamovan kao krajnji političko-revolucionarni i vojnostrategijski cilj rata, prodro je u svijest i srca radničke klase i radnih masa, i one su ga svojski prihvatile, jer im se otkrivala jedina mogućnost da ostvare svoje interese. Tako se situacija preobraćala u stanje u kojem jedinice NOVJ neće morati da traže izlaz, već u kojem će one protivniku nametati rješenja.

Izborom oblika rata i borbenih dejstava, odabiranjem pravog trenutka za otpočinjanje ustanka i za njegovo preustanje u opštenarodni rat, te odnosom prema savezništvu i svim drugim strategijskim činionicima i svim problemima rata, na traženje izlaza iz situacije, Tito će nagnati okupatora i kvislinge, a nešto kasnije i kontrarevolucionarne snage.

U stvaranju i izgrađivanju oružanih snaga i njihove ratne vještine Tito je polazio od ovih osnovnih načela: prvo, da se, postepeno i planski, stalno imajući na umu krajnji političko-strategijski cilj rata, ide od najnižih stepena vojnog organizovanja ka višim i da se oružane snage stalno povećavaju i formacijski objedinjuju kako bi se što prije stvorila organizovana vojna sila i izgradila savremena armija; drugo, da se borba rasplamsa na cijeloj teritoriji Jugoslavije i da se što prije pokrenu u borbu i okupe oko narodnooslobodilačkog pokreta radne mase svih naroda i narodnosti Jugoslavije i, treće, da se strategijska i operativno-taktička upotreba oružanih snaga stalno usklađuje sa stepenom njihove organizovanosti i s razvojem komandovanja.

U početnom razdoblju NOR-a, tj. do početka stvaranja brigada, vojna organizacija se odlikovala postojanjem široke mreže teritorijalnih jedinica različitih vrsta, naziva i veličine. Ipak, osnovni oblik vojnog organizovanja su narodnooslobodilački partizanski odredi.

Već su iskustva koja su ustanici, predvođeni komunistima, stekli u prvim okršajima, Tita uvjerila da su partizanski odredi oblik vojnog organizovanja koji omogućuje da u potpunosti dođu do izraza energija i odlučnost revolucionarnih masa, koje postaju ne samo izvorište vojne sile već i nosilac oružane borbe. Ti su odredi bili u punom smislu te riječi oblik podruštvljene vojne sile.

S obzirom na sve okolnosti i uslove u Jugoslaviji 1941. godine, Tito je smatrao da je uspješan samo onaj ustanak koji se neprekidno razvija, koji ne prestaje nakon prvih rezultata i ne konzervise vojnu organizaciju stvorenu na početku. Zato je najveći dio svoje opsežne prepiske s nacionalnim i pokrajinskim partijskim i vojnim rukovodstvima i svojih prvih teorijsko-publicističkih radova i doktrinarno-normativnih akata posvetio razrješavanju najvažnijeg problema koji je nametnula ustanička praksa — na temelju početnih ustaničkih uspjeha razviti opštenarodni oslobodilački rat.

U tim radovima Tito je, uporedo sa isticanjem zahtjeva da se sav ljudski i materijalni potencijal zemlje što je moguće više angažuje u borbi protiv okupatora i kvis-

linga, ukazivao i na potrebu izgrađivanja čvrste vojne i političke organizacije, organizacije koja će biti prilagođena vođenju dugotrajnog rata i potpunoj tehničkoj nadmoći neprijatelja.

Jačanju i učvršćenju vojne organizacije Tito je posvetio i prvo vojno-političko savjetovanje najviših predstavnika nacionalnih i pokrajinskih štabova u Glavnom štabu NOPOJ, koje je na njegov podsticaj i pod njegovim rukovodstvom održano u Stolicama 26. septembra 1941. Za taj se skup slobodno može reći da je bio preloman događaj u organizovanju oružane sile u ustanku i revoluciji. Svojim odlukama on je označio početak potpunog prihvatanja Titovog puta u izgrađivanju vojne sile, koja će postepeno dobijati sva obilježja organizovane armije.

Najznačajnije odluke i pouke pomenutog stoličkog skupa koje su se ticale izgrađivanja oružane sile u NOR-u i revoluciji Tito je teorijski uopštio, doktrinarno uobličio i saopštio četiri dana poslije savjetovanja u članku objavljenom u dvobroju 7—8 Biltena Vrhovnog štaba NOPOJ od 1. oktobra 1941.

Naglasivši da je potrebu za održavanje tog savjetovanja nametnuo »veliki brojčani porast narodnooslobodilačkog partizanskog pokreta, koji u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, na Kordunu, u Lici itd. sve više prerasta u opći narodni ustanak« i da su rezultat toga krupni uspjesi partizanskih odreda u borbama, stvaranju prostranih oslobođenih teritorija i u napadima na okupatorske i kvislinške garnizone u gradovima, Tito tumači odluke savjetovanja i ističe da je neophodno što čvršće međusobno povezati partizanske odrede i organizaciono ih ojačati, jer je to osnovni uslov uspješnog razvijanja oružane borbe, omasovljenja oružanih snaga i izvođenja krupnih operacija.

Tito i tom prilikom ponavlja odlučan zahtjev učesnika savjetovanja da se zaostajanje u izvršavanju osnovnog zadatka prve etape ustanka — u široj mobilizaciji naroda za oružanu borbu (a toga je u nekim dijelovima zemlje bilo) što prije prevlada kako bi se na višem stepenu razvoja oružanih snaga i oružane borbe postigla ravnomjernost i jednoobraznost u cijeloj zemlji.

Na savjetovanju u Stolicama donijeto je više odluka, sa osnovnom svrhom da se poboljša organizacija do tada stvorenih ustaničkih jedinica, i to na jedinstvenoj osnovi.⁷

Sprovođenjem u djelo odluka sa savjetovanja u Stolicama u slijedećim mjesecima partizanske snage, koje su se u početku odlikovale usitnjenošću i međusobnom nepovezanošću većeg broja odreda, postepeno su dobijale osnovne odlike jedinstvene i organizovane vojne sile. Svuda gdje je oružana borba bila dobila šire razmjere vojne formacije su bile organizovane u čete, bataljone i odrede. Partizanski odredi, kao najkrupnije jedinice, imali su u svom sastavu od 1.000 do 2.000, pa i više, boraca, a već su se u praksi, u izvođenju većih operacija, javljale i grupe odreda s privremenim operativnim štabovima. U jedinicama su uspostavljeni odnosi karakteristični za narodne revolucionarne armije. U stvaranju i organizovanju jedinica prvorazrednu su ulogu imali nacionalna i pokrajinska rukovodstva i organizacije KPJ i SKOJ-a, koje su, prema uputstvima Tita i CK KPJ, u tom razdoblju osnivane u svim jedinicama. One su bile stubovi u izgrađivanju moralno-političkog jedinstva jedinica, koje se razvijalo na istim osnovama na kojima su počivali jedinstvo i snaga Partije i SKOJ-a.

PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE

Od početka ustanka do kraja 1941. Tito je udario temelje ratnoj vještini koja je primjenjivana u narodno-oslobodilačkom ratu. Načela i postupci koje je Tito u to vrijeme proklamovao i koje je uveo i primijenio u ratnoj praksi, revolucionisali su dotadašnju ratnu vještinu i označili su početak nove ere u ratovodstvu uopšte.

⁷ Glavni štab NOPOJ prerastao je u Vrhovni štab, a dotadašnji komandant Glavnog štaba je nakon skupa u Stolicama bio vrhovni komandant NOPOJ; niža vojna rukovodstva, koja su do tada različito nazivana, prerasla su u glavne štabove (za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Hrvatsku, Makedoniju, Sloveniju, Srbiju, Vojvodinu i Sandžak, a nešto kasnije i za Kosovo). Partizanski odredi se organizuju kao prave vojne formacije (desetina, vod, četa, bataljon). Odredima rukovode štabovi, bataljonima takođe, četama komande, a vodovima i desetinama — komandiri. Najposlije, uvodi se jedinstven naziv za sve borce NOPOJ — partizan, umjesto gerilac, kako su se do tada ponegdje oni zvali.

Početak te ere označen je samim ustankom, tačnije rečeno, svime što je prethodilo u koncipovanju opštenarodnog rata kao najšireg oblika angažovanja u borbi cjelokupnih ljudskih i materijalnih snaga jugoslovenskih naroda i narodnosti. Na taj način su ostvareni najbitniji materijalni strategijski uslovi za povoljno djelovanje i drugih, prirodnih činilaca u NOR-u.

Pošto je o ljudskom i materijalno-tehničkom činiocu, posmatranim i shvaćenim u dijalektičkom jedinstvu, već bilo riječi, ovdje ćemo se više zadržati na djelovanju vremena i prostora kao strategijskih činilaca u narodnooslobodilačkom ratu.

Što se vremena tiče, posebno su zanimljiva dva trenutka. Prvi je otpočinjanje ustanka, a drugi prelazak na viši stepen vojnog organizovanja i na složenije oblike oružane borbe. Razumije se, u tom sklopu su posebno značajni i trajanje rata i njegov uticaj na sadržinu i oblik rata, na oblike oružane borbe i na ishod rata.

Odabiranje vremena za otpočinjanje ustanka bilo je od izuzetnog strategijskog značaja. Za početak ustanka Tito je odabrao jul 1941. godine zato što je taj istorijski trenutak nudio uslove da se ustanak ne završi ondje gdje su se zaustavljali mnogi ustanci — odbranom početnih uspjeha i djelimično ostvarenih ciljeva (stabilizovanje vojne organizacije i svođenje njene ratne vještine na odsudnu odbranu oslobođene teritorije). Ustanak kakav je Tito bio zamislio morao je prerasti u dugotrajan opštenarodni oslobodilački rat.

Cijeneći sve uslove u kojima će se taj rat voditi Tito je izborom ljeta 1941. za početak ustanka u način borbe unio novu istorijsku kategoriju — revolucionarnu vojnostrategijsku dimenziju. Fragmentarno uzeti, i sa dosadašnjeg istoriografskog, pa i vojnostrategijskog stanovišta jugoslovenske vojne nauke posmatrani, činioци koji su presudno uticali na rukovodstvo NOP-a i na samog Tita da za početak ustanka odaberu baš ljeto 1941. svode se uglavnom na: uvjerenost naroda, ili bar njegovog najsvjesnijeg dijela (KPJ, SKOJ-a, dijela radničke klase, seljaštva u egzistencijalno najugroženijim krajevima i dijela inteligencije) u nužnost i mogućnost uspješnog vođenja borbe;

Drug Tito maja 1944. godine

odlazak okupatorovih glavnih snaga, a prije svega njemačkih, na druge frontove, osobito na Istočni, i izgledi da te trupe ostanu na tim bojištima; moguće priklanjanje okupatoru ili pasiviziranje domaćih reakcionarnih snaga; organizovanost i mobilnost avangardnog kadra KPJ i SKOJ-a i njihov strategijski raspored na mjesta od kojih najviše zavise prvi uspjeh i istrajnost u revolucionarnoj borbi.

Ni jednom od tih činilaca, baš kao ni tvrdnji da bi poziv na ustanak prije početka napada Nijemaca na SSSR ili u bilo koje drugo vrijeme poslije toga bio preuranjen ili zadocnio, ne može se ništa oduzeti. Ali dodati se može ovo: Tito ni za jedan od tih činilaca napose, pa ni za sve njih zajedno, nije mislio da će automatski osigurati da ustanak ne doživi sudbinu mnogih ustanaka u kojima su narodi Jugoslavije uzalud iskazivali svoje slobodarsko, antitudinsko raspoloženje. Drugim riječima, potpun uspjeh ustanka mogao se osigurati samo spremnošću učesnika u njemu da proklamovane ratne ciljeve ostvare, a zadaci su mogli biti realizovani samo pod uslovom da ustanak preraste u opštenarodni rat.

Uzimajući vrijeme kao prostor, to je u prvom redu značilo opredijeljenost za dugotrajan rat, ali ne za rat neograničenog trajanja. Upravo okolnost što se u datim uslovima mogla sagledati perspektiva svjetskog rata omogućila je uočavanje i izbor pravih trenutaka za prvi i svaki naredni skok u preobražavanju vojne organizacije i oblika oružane borbe, već prema opštim i posebnim uslovima.

Jedno od osnovnih načela na kojima je Tito izgrađivao novu ratnu vještinu, a pogotovu njenu vodeću granu — strategiju, bilo je da se borba mora voditi na teritoriji cijele Jugoslavije i u najrazličitijim vidovima. To je načelo Tito ovako formulisao:

»Pošto je naša vojna strategija imala za konačni cilj istjerivanje svih okupatora iz zemlje i pobjedu nad kvislinzima, predviđeno je da operacijski prostor bude čitava Jugoslavija, kako bi se što više razvukle neprijateljske snage i taktikom brzih manevara i iznenadnih napada na najslabija mjesta nanijeli neprijatelju što veći gubici.

Da bi se ta zamisao ostvarila bilo je izdato naređenje da se u svim dijelovima Jugoslavije stvaraju partizanski odredi i diverzantske grupe, jer je naša taktika bila i uništavanje svih komunikacija i svega što je moglo služiti okupatorima«. ⁸

Zajedno s drugim osnovnim načinima ratne vještine, to Titovo načelno opredjeljenje za korišćenje cjelokupnog prostora za razvijanje borbenih dejstava bilo je od krupnog društveno-političkog i dalekosežnog vojnostrategijskog značaja. Samo tri mjeseca poslije uspostavljanja okupacijske i kvislinške vlasti neprijatelj je bio primoran da svoje snage veoma široko razvuče poslavši ih na mnoga područja i da se angažuje u odbrani velikog broja objekata. Budući da za to nije imao dovoljno vojske i da upotrebom jedinica kojima je raspolagao nije mogao da obuhvati sav jugoslovenski prostor, pripadnike njegovih jedinica, ustanova, vojnih štabova i drugih institucija, i zajedno s njima kvislinge, obuzimao je osjećaj neizvjesnosti, nesigurnosti i nemoći.

Proklamovanjem strategijskog načela o rasplamsavanju rata u svim krajevima Jugoslavije, tako da on dobije najšire teritorijalne razmjere, a to podrazumijeva i najšire učešće naroda u njemu, Tito je stvarao osnovu za razrješavanje dva krupna vojno-politička problema. Nedostajanje strategijski pokretljivih jedinica u početku ustanka Tito je nadoknađivao time što je partizanskih odreda bilo na svim značajnim područjima i tačkama jugoslovenskog ratišta. Akcije tih odreda uzev pojedinačno, svaku za sebe, nisu izlazile iz okvira taktičkih dejstava, ali kada se uzmu u cjelini, u povezanosti i usmjerenosti k jednom cilju, vidi se da su bile od strategijskog značaja. Vojno-politički značaj tih dejstava bio je još veći: stvarana je mogućnost za mobilisanje ljudstva u oružane snage i za snabdijevanje narodne vojske hranom, odjećom i obućom, a isto tako i za njeno sanitetsko zbrinjavanje. To dvoje bilo je u isto vrijeme odraz uspješnosti borbenih dejstava na samom početku rata i uslov najprije opstanka, a potom i razvoja oružanih snaga. S druge strane, to je podrazumi-

⁸ Tito, *Vojna djela*, knj. II, str. 229.

jevalo zauzimanje odgovarajućih stavova u pogledu rješavanja druga dva, isto tako krupna strategijska problema — izbora strategijskog težišta ratovanja i stvaranja baza NOR-a.

Za Tita je težište vojnostrategijskih dejstava u početku rata, pa i kasnije, jer je ocijenio da će rat dugo trajati, sve dok odnos u oružanim snagama nije prevagnuo u korist Narodnooslobodilačke vojske, bilo na širokim vangradskim područjima i na saobraćajnicama koje su povezivale gradove, osobito na onima što su spajale industrijska, energetska i saobraćajna središta značajna za neprijatelja. To su nametali kako raspored objekata napada na teritoriji tako i demografske osobenosti prostora. Sem toga u gradovima su bile skoncentrisane najjače snage neprijatelja. Kao što se javljala potreba da se jedinice razastru na širokom prostoru kako bi se nadoknadilo nedostajanje strategijske pokretljivosti, tako je bilo nužno veće rasturanje stanovništva na tom istom prostranstvu. Pretežan dio stanovništva bio je upravo tako raspoređen. Više od tri četvrtine Jugoslovena živjelo je u selu, bilo je raštrkano po cijeloj zemlji. Prema tome, Titova strategijska orijentacija i njegovo čvrsto opredjeljenje, od samog početka, za opštenarodni rat ostvarivani su uspješno i u punoj mjeri. Kao što znamo, praksa je najmjerodavniji sudija, a ona je potvrdila ispravnost Titovog izbora i oblika rata i njegovog strategijskog težišta. »Mobilizacija seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi nesumnjivo predstavlja najkrupniju političku pobjedu narodnooslobodilačkog pokreta. Pretežno učešće seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi što je danas karakteristično za sve zemlje u Jugoslaviji, daje našem pokretu onu širinu i masovnu podršku bez kojih bi partizanski način ratovanja bio nemogućan i osuđen na propast«.⁹

Gradovi su, međutim, za jugoslovensku oslobodilačku oružanu silu, a to znači i za opštu strategijsku orijentaciju NOVJ, bili višestruko značajni. U njima se za sve vrijeme rata razvijala izuzetno živa političko-revolucionarna i vojna aktivnost, osobito diverzantska. Oni su prvih usta-

⁹ E. Kardelj, *Put nove Jugoslavije*, str. 30.

ničkih dana, a mnogi i kasnije, bili središta iz kojih su politička i vojna rukovodstva NOP-a, počev od Centralnog komiteta KPJ i Glavnog štaba NOPOJ do opštinskih i mjesnih partijskih i vojnih rukovodstava, rukovodila ustankom i usmjeravala ga. Od krupnog političkog i vojnog značaja bio je i izlazak dijela radništva, inteligencije, posebno članova SKJ i SKOJ-a iz gradova. Zatim, gradovi su bili značajna obavještajna čvorišta, iz njih se NOVJ snabdijevala sanitetskim i drugim materijalom, u njima je organizovano djelovanje NOP. Svi aktivisti i simpatizeri bili su potencijalni borci NOPOJ ili učesnici u oružanim akcijama izvođenim u gradovima.

U zavisnosti od razvijenosti oružanih snaga NOVJ i od njihovog naoružanja, težište dejstava se postepeno pomjeralo prema gradovima, najprije k manjim, a potom ka srednjim i velikim.

Iz svega toga se vidi da se Tito nije odricao vojne aktivnosti u gradovima, ali je bio čvrsto uvjeren u to da gradovi, budući da su dobro branjeni, ne mogu biti mjesta za izvođenje težišnih vojnostrategijskih dejstava. Takva strategijska orijentacija, koju je Tito izgradio još u dane kada se odlučivalo o ustanku i kada su partizanski odredi svojim prvim akcijama potvrdili njenu ispravnost, omogućila je jedinicama NOVJ da, borbom u širim vangradskim područjima i na međugradskim saobraćajnicama, za relativno kratko vrijeme postignu veoma krupne početne rezultate.¹⁰

Ispravnim izborom težišta strategijskih dejstava već na početku rata, dakle u vrijeme kada vojna organizacija ustanka nije dosežala dalje od taktičkih jedinica, Tito je uspio da s malobrojnou oružanom silom umanju neprija-

¹⁰ To što su samo u 1941. godini partizanski odredi i diverzantske i udarne grupe porušili 210 mostova i 118 kilometara puteva na 3000 mjesta, što su uništili 432 motorna vozila i 35 tenkova, što su uništili ili oštetili 83 željeznička mosta, tunela i podvoznjaka, digli u vazduh 39 kilometara željezničke pruge na 651 mjestu, što su uništili ili oštetili 1.176 željezničkih vagona i lokomotiva, svjedoči o tome kako se akcijama koje, pojedinačno uzete, ne izlaze iz okvira »sitne« taktike, usmjerenim na vitalne neprijateljeve objekte, ako se one vješto vode i usklađuju, mogu postići rezultati kakvi se klasičnim dejstvima često ne mogu ostvariti ni u najkrupnijim operacijama.

teljevu manevarsku sposobnost i da najveći dio njegovih jedinica veže za željezničke magistrale i druge saobraćajnice, čije mu obezbjeđenje postaje prvorazredan zadatak. Isto tako, tim akcijama su nanošeni neprijatelju znatni gubici u živoj sili, a partizanski odredi su s minimalnim gubicima i malim utroškom municije pribavljali sebi veće količine oružja, municije i ratne opreme.

Uspješnim oružanim akcijama su ostvareni uslovi i za stvaranje slobodnih teritorija, koje su bile krupna tekovina ustanka. Uporedo sa izgrađivanjem vojne organizacije, čiju su osnovu činili partizanski odredi, na tim se teritorijama razvijao proces političkog organizovanja naroda. U oslobođenim selima i gradovima su obrazovani organi vlasti — narodnooslobodilački odbori i odbori Narodnooslobodilačkog fronta, kao i antifašističke organizacije žena i omladine. Zajedno s partizanskim odredima, te su organizacije činile moćan narodnooslobodilački pokret. Nova vlast i masovne društveno-političke organizacije, čiji su rad usmjeravala rukovodstva i organizacije KPJ i SKOJ-a, aktivirale su sve stanovništvo slobodnih teritorija i doprinijele su da se organizovano podmiruju osnovne potrebe oružanih snaga. Slobodne teritorije su ubrzo postale oslonac za dalje vođenje rata. Štaviše, postale su osnovni činilac i nastanka i opstanka krupnih partizanskih odreda obrazovanih na svim slobodnim teritorijama poslije savjetovanja u Stolicama.

Poneseni uspjesima postignutim u prvim oružanim okršajima, ljudi iz oslobođenih sela i gradova, a pogotovu omladina, masovno su stupali u partizanske čete, tako da su bataljoni i odredi iz dana u dan rasli. Pobjede nad okupatorom i kvislinzima, atmosfera koja je iz toga proisticala, potpuno nov način življenja, koji se odlikovao bujanjem političkog, društvenog, privredno-ekonomskog i kulturno-zabavnog stvaralaštva — sve je to počelo najavljivati budućnost kakvu je KPJ predviđala pozivajući narod na ustanak. Ka tim oazama, u kojima je stanovništvo imalo osjećaj da je u potpunoj sigurnosti od okupatorskog i kvislinškog terora uvjerivši se da se stvara bolje društvo, bili su uprli svoje poglede žitelji okupiranih gradova i sela izvan slobodnih teritorija.

Šta su za ustanak, pogotovo u njegovoj prvoj etapi, u kojoj je u oružanu borbu trebalo mobilisati što više radnih ljudi, značile slobodne teritorije, najbolje se vidjelo u jesen 1941, u vrijeme kada je Tito najneposrednije učestvovao u stvaranju, proširivanju i političkom i vojnom organizovanju slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji, u kojoj je tada boravio. Spajanjem te teritorije sa oslobođenim teritorijama u Šumadiji i Pomoravlju nastalo je krupno Titovo djelo — Užička republika. Tito je namjeravao da njenim povezivanjem preko Sandžaka sa slobodnim teritorijama u Crnoj Gori, Hercegovini i istočnoj Bosni stvori osnovu koja će poslužiti za najneposrednije međusobno povezivanje partizanskih odreda iz svih tih ustaničkih žarišta i za poboljšavanje vojne organizacije ustanka. Sem toga, time je trebalo stvoriti operativno-strategijsku osnovicu s koje bi se udruženim ustaničkim snagama mogle izvoditi krupnije operacije u različitim pravcima.

Ali kad su na slobodnu Užičku republiku krenule njemačke divizije i kvislinzi iskršao je, i to u najoštrijem obliku, nov problem: kako i koliko uporno braniti slobodne teritorije s obzirom na njihov značaj. Tito nije ni pomišljao da je rješenje u frontalnoj upornoj odbrani niti u vraćanju gerili. Uostalom, svako od tih rješenja bilo bi oprečno njegovoj koncepciji o opštenarodnom ratu i o stvaranju oružane sile kadre da ostvari osnovne ratne ciljeve. Tito je i ovaj put pronašao odgovarajuće strategijsko rješenje, i to je druga osnovna novina u oblasti upotrebe snaga u opštenarodnom oslobodilačkom ratu koju je on unio u vojnu nauku.

Govoreći o rješenju tog problema mi u stvari ulazimo u drugu, ključnu etapu NOR-a, koja se odlikovala kombinovanjem oblika organizovanja oružanih snaga i oružane borbe. Ali prije nego što pristupimo raščlanjavanju tih novina, razmotrimo ukratko partizanski oblik oružane borbe, tj. partizansku taktiku, koja je bila bitno obilježje prve etape NOR-a.

Tito je od početka do kraja rata posvećivao izuzetnu pažnju taktici dejstva partizanskih jedinica. On je neprekidno usmjeravao, podsticao, objašnjavao, obrazlagao taktičke postupke koji odgovaraju partizanskom načinu

ratovanja. Kada je trebalo utemeljiti taktiku partizanskih jedinica, on je neumorno upućivao na način dejstva, na borbene postupke koje valja primjenjivati u različitim prilikama.

Dovoljno je zadržati pažnju na jednom dokumentu iz tog vremena da bi bila jasna osnova Titove zamisli o načinu dejstva u početnoj etapi rata. Tito je tu ideju ovako sažeo u pismu koje je uputio Operativnom štabu za Bosansku krajinu:

»Držite se partizanskog načina ratovanja, izbjegavajući krute frontove. Kvarenje komunikacija, uništavanje transporta, zasjede, iznenadni prepadi daju najviše uspjeha, a pri tome trpimo manje gubitaka. Mrtve blokade oko varoši nijesu pogodne. Oko tih varoši redovno borbe poprime karakter frontalni. Neprijatelju se ne dozvoljava da se udalji od varoši, pa se ne može dobiti nikakav plijen. Oko takvih varoši neprijatelj ima dobro uporište vatrom, pa nam nanosi i veće gubitke«. ¹¹

Mada ta Titova misao dotiče nekoliko suštinskih obilježja jugoslovenske ratne vještine i nekih njenih bitnih načela iz tog razdoblja rata, treba najprije istaći šta je Titu dalo neposrednog povoda da to pismo napiše. Riječ je o njegovom stavu koji će postati osnovno načelo cjelokupne ratne vještine NOVJ, odnosno oružanih snaga SFRJ, a to je izbjegavanje krutih frontalnih borbi.

Ulaženje u neposredan sukob s jačom oružanom silom u odsutnim frontalnim bitkama ne bi bilo ništa drugo do ići u poraz. Drugim riječima, upuštati se u okršaje te vrste značilo je, po Titu, tek stvorenu i nedovoljno opremljenu oružanu silu staviti pod udar neprijateljeve ratne tehnike i već na početku borbi odreći se političko-revolucionarnih i vojnostrategijskih ratnih ciljeva.

Tito je svoj odlučan doktrinarni stav, koji je proizlazio iz uslova na jugoslovenskom ratištu, još preciznije izrazio, uz opširna uputstva o načinu dejstava, u pismu što je uputio Operativnom štabu NOP odreda za Hercegovinu maja 1942. godine. U njemu se sem ostalog kaže:

¹¹ Zbornik, tom II, knj. 3, dok. 105, str. 297—298.

»Brzi iznenadni udari, noćni napadi, neprijatelja opkoljavati i redovno ga napadati iz pozadine. Umješnost, kuraž i sposobnost starješina cijeniti po tome kako se neprijatelj napada: iz pozadine ili frontalno«. ¹²

Osim tog osnovnog načela, Tito je u ratnu vještinu koja se tiče početne etape ratovanja unio i druga značajna strategijska načela kao što su: iznenađenje, ofanzivnost, izbjegavanje poraza, nastojanje da se pobjeđuje i, s tim u vezi, težnja ka postupnosti u izvođenju akcija (od sitnih ka krupnijim), itd.

Međutim, značaj tih načela, neće se, kako će se to kasnije vidjeti, iscrpiti u partizanskom obliku oružane borbe. Naprotiv, što ustanak bude odmicao, što opštenarodni rat bude uzimao više maha, ta će strategijska načela dobijati veći značaj, postajace opštevažeća za sva razdoblja NOR-a.

Iz mnoštva Titovih uputstava, direktiva, pisama, članaka, odluka i naređenja proizlazi jasna, dosljedna i cjelovita koncepcija taktike partizanskog oblika oružane borbe, koja je ponikla i razvila se na jugoslovenskom tlu, prilagođena uslovima u Jugoslaviji. Nadasve, ta je koncepcija nastala u spoju s ciljevima oslobodilačkog i revolucionarnog rata u Jugoslaviji. Zato to i jest taktika koju svaki borac i svaka jedinica, cijela oslobodilačka vojska i sav narod primaju kao jedino moguću, samu po sebi razumljivu, ona je jugoslovenskom borcu i logična i prirodna, ona je njegova, iako mu je, kao što se iz navedenih Titovih uputstava djelimično vidi, bilo potrebno mnogo truda da bi u nju sasvim pronikao i da bi ona postala njegova borbena praksa, njegovo ponašanje u borbi. Dakle, i taktička, isto kao i strategijska koncepcija oružane borbe koju je Tito stvorio prožeta je revolucionarnom sadržinom.

U razdoblju od početka ustanka do kraja 1941. u borbenoj su praksi potvrđena sva obilježja i načela ratne vještine koju je rukovodstvo NOP-a s Titom na čelu odredilo prije početka oružane borbe.

Već u početnom razdoblju ustanka partizanski odredi Jugoslavije su ozbiljno uzdrmali okupacijski sistem i

¹² Tito, *Vojna djela*, knj. I, str. 89.

sistem vladavine kvislinga, nanijevši osjetne gubitke okupatorskoj i kvislinškoj oružanoj sili i otevši od nje velike količine oružja i ratne opreme. Bile su prekinute ili ozbiljno ugrožene saobraćajne veze na okupiranoj teritoriji, osobito najznačajnije, poremećeni su PTT-saobraćaj i sistem komandovanja i rukovođenja, osvajaču je bila uskraćena mogućnost da se nesmetano koristi privrednim bogatstvom Jugoslavije, a posebno strategijskim sirovinama na koje je ratna privreda Trećeg Rajha toliko računala u ratu protiv SSSR-a. Najveći dio okupatorskih i kvislinških oružanih snaga bio je potisnut u gradove i uporišta duž saobraćajnica i oko važnih privrednih objekata. Italijani i Nijemci su bili primorani da oko tih objekata podižu utvrđenja, da ih opasuju bodljikavom žicom i minskim poljima, čime su prelazili na poziciju odbranu. Suočivši se prvi put s takvim oblikom rata i načinom dejstva (partizanskim), njemačke jedinice su se ponašale potpuno suprotno načelima svoje zvanične, agresivno-ofanzivne ratne doktrine. Navikle da stalno napreduju i pripremljene za vođenje munjevitog rata, one su u Jugoslaviji bile naprosto prisiljene da prihvate strategijsku defanzivu sa svim obilježjima pozicije odbrane. Pri tome ni u svojim uporištima, osobito u većim gradovima, nisu mogle biti sigurne, jer je i tamo NOP bio veoma aktivan.

Okupatorima Jugoslavije i njihovim kvislinzima su, tako, već u vrijeme kada jugoslovenski prostor još nije u svemu imao obilježja ratišta, bili nametnuti oblici borbenih dejstava na kakve oni nisu bili navikli. Dovedeni u podređen položaj, sabijeni na relativno mali prostor, u gradove i utvrđenja, uznemiravani i nesigurni i u njima, oni će biti prisiljeni da u Jugoslaviju dovlače nove trupe i da na ofanzivne akcije NOVJ odgovaraju protivudarima.

U tim protivударima okupator će, osobito Nijemci, koji su činili glavnu silu u svim krupnijim pothvatima protiv NOPOJ, sebi postavljati veoma krupne zadatke i ciljeve. Svrha vojnostrategijske zamisli u svakom njihovom planu o protivударu bila je preotimanje strategijske inicijative na cijelom jugoslovenskom prostoru i potpun poraz ustaničkih snaga. Za operacije su prikupljane jake snage, a upotrebljavane su na taj način što se nastojalo

da se prodorima oklopnih i mehanizovanih jedinica, uz avijacijsku podršku, ispresijeca i zauzme slobodna teritorija.

Upuštanje u frontalne borbe, makar bila posrijedi odbrana većih slobodnih teritorija, Tito nije smatrao cjelishodnim rješenjem. Njegova odluka da se i te važne slobodne teritorije gipko brane, a to podrazumijeva izbjegavanje odsudnih bojeva i velikih gubitaka, najpotpunije izražava njegovu dosljednu antidogmatsku koncepciju u ratnoj vještini. Svaki put kad bi se postavilo pitanje odbraniti slobodnu teritoriju ili sačuvati ljudstvo, Tito je odbirao ovo drugo, jer je znao da će te iste jedinice stvoriti, na drugom prostoru, novu slobodnu teritoriju.

U stvaranju slobodne teritorije u Srbiji i kasnije, u njenoj odbrani, stečena su nova iskustva u primjeni strategije opštenarodnog rata. Tu se vidjelo kako je Tito uspio da i početnom vojnom organizacijom ustanka, organizacijom klasične partizanske vojske i isključivo partizanskim oblikom oružane borbe, nametne neprijatelju svoja strategijska rješenja u krajnje složenoj situaciji i, drugo, tu se pokazalo kako je već u toj etapi rata Tito planski stvarao uslove za prelazak na viši stepen vojnog organizovanja i na složenije oblike oružane borbe.

Samo po sebi se postavlja pitanje: kako se mogu sačuvati oružane snage a da se ne ugroze političko-strategijski ciljevi rata i njegova koncepcija. Upuštanje u odlučujuće frontalne borbe nije dolazilo u obzir, jer bi to, kako smo utvrdili, prouzrokovalo teške gubitke u oružanoj sili i donijelo bi razaranja i stradanje naroda na slobodnoj teritoriji. Prema tome, to je odmah moralo biti odbačeno.

Prestanak postojanja partizanskih odreda zato što je neprijatelj nadmoćniji, ili pak njihovo rasparčavanje ili privremeno raspuštanje da bi potom njihovi pripadnici iz svojih skrovitih baza izvodili akcije, nije bilo ni nemoguće ni nelogično rješenje. Ali takva orijentacija, prije ili kasnije, odvela bi ih praktično u gerilu, što bi bilo suprotno Titovoj strategijskoj koncepciji da se planski i postepeno ide od nižih ka višim oblicima vojne organizacije i od partizanskih ka složenijim oblicima oružane borbe.

Ocijenivši odnos snaga i sagledavši u potpunosti opšte i posebne ratne uslove, Tito je približno tačno predvidio razvoj i kraj drugog svjetskog rata. To mu je omogućilo da se na odgovarajući način odnosi prema vremenu kao strategijskom činiocu, a taj odnos je morao biti u skladu s ratnim ciljevima koje je trebalo ostvariti u predviđenom vremenskom razdoblju. Tito je baš tada, u tim teškim okolnostima, donio sudbonosnu odluku o formiranju Prve proleterske brigade, čime je počela druga, kvantitetom i kvalitetom viša etapa NOR-a.

Tito je uspio, osobito poslije savjetovanja u Stolicama, da učvrsti organizaciju i međusobnu povezanost partizanskih odreda, tako da je vojna organizacija dobila mnoga obilježja jedinstvene i organizovane vojne sile. Pa ipak, on se u jesen 1941. sučelio sa složenim strategijskim problemima koji se nisu mogli rješavati vojnom organizacijom u čijoj su osnovi bili partizanski odredi.

Pošto su Nijemci izveli 1941. godine snažan protivudar u Srbiji, Tito će, poučen iskustvom, potražiti, i pronaći, novo svoje sopstveno strategijsko rješenje. Riječ je o primjeni novog oblika borbenih dejstava.

Titova odluka da se partizanski odredi Srbije povuku u Sandžak bila je u tom pogledu od presudnog strategijskog značaja. Vrijeme poslije odstupanja iz Srbije Tito će iskoristiti za ostvarivanje mnogih svojih zamisli nastalih još u Užicu.

Prva ideja koju je Vrhovni komandant NOVJ želio da ostvari, jer su od njenog oživotvorenja zavisili i dalji razvoj oružane borbe i postizanje političko-revolucionarnih i vojnostrategijskih ciljeva u ratu, bila je prevođenje vojne organizacije na viši stupanj. O tome je Tito pisao:

»Iskustvo borbe u Srbiji pokazalo je da oružani ustanak treba razvijati ne samo u širinu, u masovnost, to jest kvantitativno, već i kvalitativno. Pokazalo se da se mora preći na stvaranje pravih vojnih jedinica, sposobnih da napuste svoju teritoriju i da ratuju gdje god je potrebno i gdje god im se naredi. Iako su partizanski odredi još od samog početka stvarani kao vojne formacije: bataljoni, čete, vodovi i desetine, iako je u njima bila jaka vojna disciplina, itd., ipak su to bile više teritorijalne jedi-

nice koje su, uglavnom, branile svoj kraj, svoja sela i svoje kuće, dakle — imale su lokalni karakter i nisu bile sposobne kao takve za pokretni rat, da odu sa svoje teritorije i da ratuju u drugim predjelima naše zemlje. S druge strane, mi smo razvijali i stvarali dalje, gdje god je to bilo moguće, teritorijalne partizanske odrede. Iz takvih su se odreda kasnije stalno slivali u redovne jedinice sve novi i novi borci, koji su obično već bili prošli borbeno krštenje». ¹³

Krupni okupatorovi protivudari, četnička izdaja u Srbiji, koja se poput zaraze širila na druge krajeve zemlje, i aktiviranje drugih kvislinga, nametali su potrebu da se ustanak razvija u širinu i da se u isto vrijeme stvaraju oružane snage velike manevarske sposobnosti i udarne moći, a to znači jedinice koje će biti sposobne da rat vode ondje gdje to bude potrebno i gdje se naredi. Time će se rukovodstvu NOP-a omogućiti da proširuje pokret i oružanu borbu na sve krajeve zemlje, jer će te jedinice zahvaljujući njihovoj visokoj manevarskoj sposobnosti, biti u stanju da izbjegavaju neposredne frontalne sudare s nadmoćnijim neprijateljem i da uspješno izvode napade na neprijateljeve najveće saobraćajnice i druge značajne objekte. Te oružane snage trebalo je da omoguće Vrhovnom štabu da pojača strategijsku ofanzivnost i da primjenjuje sve druge postupke i nameće rješenja koja će mu osigurati stalnu strategijsku inicijativu, stalno jačanje oružanih snaga i pokreta u cjelini.

Put kojim je Tito pošao u ostvarivanju svojih strategijskih zamisli nije bio prosta zamjena jednog organizacionog oblika drugim. Bilo je očividno da se partizanskim odredima, ako bi oni i dalje bili osnova vojne organizacije, ne bi mogli postići dalekosežni ratni ciljevi. S druge strane je bilo jasno i to da odrede, kao mobilizatore naroda i zaštitnike slobodnih teritorija neće moći da zamijene operativne jedinice. Prema tome, da bi ustanak u vojničkom smislu prerastao u opštenarodni morala se je stvoriti oružana sila koja će se sastojati i iz operativnog i iz teritorijalnog dijela. Zbog toga će Tito već od prve etape

¹³ Tito, Isto, knj. II, str. 101—102.

ustanka i dalje do kraja NOR-a usmjeriti, shodno potrebama vođenja rata, svoju vojnu djelatnost na stvaranje i stalno dograđivanje oružane sile Jugoslavije, kako bi ona svojom strukturom omogućavala prevladavanje svih strategijskih problema, i na davanje ratu svih obilježja opštenarodnog rata. Sem toga, valjalo je uvijek imati strategijsku inicijativu. Takva oružana sila će se sastojati od operativnih jedinica (brigada, divizija, korpusa, itd.) sposobnih da izvede borbena dejstva na svakom dijelu jugoslovenskog ratišta i iz partizanskih odreda, koji će zadržati svoju raniju funkciju i sačinjavaće drugu — teritorijalnu komponentu oružanih snaga.

Donoseći odluku o obrazovanju Prve proletherske brigade Tito je pošao prije svega od vojno-političke situacije u zemlji i od izgleda u pogledu razvoja oslobodilačkog rata i revolucije. Tražeći organizacione oblike oružanih snaga koji će najviše odgovarati potrebama oslobodilačke borbe i revolucije u svim krajevima Jugoslavije, već u avgustu 1941. godine Tito piše da će se »pri izvođenju krupnih operacija stvarati, prema potrebi, iz više partizanskih odreda krupne vojne jedinice«. ¹⁴

Zamisao o obrazovanju Prve proletherske nije, dakle, bila samo rezultat procjene odnosa snaga na tlu Jugoslavije u određenom trenutku, već je nastala u svjetlosti procjene tog odnosa snaga i razvoja oslobodilačke borbe i revolucije u cjelini.

Prva proletherska je bila vojna jedinica, ali njeni zadaci nisu bili samo vojni: ona je, kao i sve jugoslovenske brigade što su obrazovane poslije nje i kao i sva Narodno-oslobodilačka vojska, bila tumač i pobornik ideje bratstva i jedinstva, protagonist širenja oslobodilačke borbe, borbeni odred revolucije. Kao i cijela Jugoslovenska armija, ona nije bila samo vojna, operativna formacija već i politička snaga revolucije, oružani oslonac radničke klase i naroda u borbi za ostvarenje njihovih revolucionarnih ciljeva. U tome je Titova koncepcija o društvenoj funkciji armije, koja živi i razvija se i danas, u miru.

¹⁴ Tito, *Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda*, Zbornik, tom II, knj. 1, str. 13.

Ulogu svake komponente, svakog dijela oružanih snaga, njihove strategijske zadatke i način upotrebe u ostvarivanju globalnih ratnih ciljeva, najsazetije i najljepše je odredio Tito u vrijeme kada je tek počinjao da funkcioniše takav model vojnog organizovanja NOP-a. U »Biltenu« Vrhovnog štaba NOV i POJ za septembar—novembar 1942. godine Tito je pisao:

»Stvaranjem narodne vojske stvoreni su preduslovi za operacije većeg stila, za još snažnije udarce protiv okupatora i njegovih ustaških i četničkih slugu. Ali, u isto vrijeme, rukovođenje postaje sve složenije i zahtijeva mnogo više spremnosti i ratne vještine komandanata, koji su izrasli u procesu dosadašnje borbe, kada se primjenjivala skoro isključivo partizanska taktika ratovanja. Taktika ratovanja naše narodne vojske apsolutno mora biti kombinirana sa našom dosadašnjom partizanskom taktikom. To znači da se moramo čuvati krutih frontova, i izbjegavati ih, da moramo izbjegavati da nam neprijatelj, svojom taktikom, nametne odbranu pomoću dugačkih i rasplnutih frontova, začepljavanje rupa itd. Naprotiv, u našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i defanzivi.

Ofanzivni duh za vrijeme neprijateljske ofanzive ispoljava se u snažnoj, smjeloj partizanskoj taktici, taktici prodora u neprijateljsku pozadinu, u uništavanju ne samo komunikacija nego i neprijateljskih centara snabdijevanja, njegovih baza, koje su za vrijeme neprijateljske ofanzive vojnički oslabljene ili potpuno ispražnjene. Ne treba da se bojimo opkoljavanja, kao što se nismo bojali ni onda kad smo imali manje jedinice. Svaki naš gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.

Stvarajući narodnu vojsku, mi zadržavamo naše mnogobrojne teritorijalne partizanske odrede. Štaviše, mi moramo stvarati sve novije i novije partizanske odrede na neoslobođenoj teritoriji, u svim oblastima zemlje. Ti odredi

imaju ogromne i časne zadatke kao što su ih imali i odredi koji su se pretvorili u današnju narodnu vojsku». ¹⁵

Te značajne Titove misli, u kojima su kratko i jasno izloženi osnovni doktrinarni stavovi o cijeloj jednoj etapi rata, sadrže i osnove svih disciplina ratne vještine Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Već na prvi pogled se zapažaju suštinska svojstva nove, Titove ratne vještine: kombinovanje frontalnog i partizanskog oblika oružane borbe i maksimalna ofanzivnost i inicijativa na svim područjima ratne vještine, ili, kako Tito kaže, »taktika ratovanja naše narodne vojske mora biti kombinovana s našom dosadašnjom partizanskom taktikom«. To je ono suštinski novo što je Tito otkrio i primijenio u ratnoj veštini već krajem 1942. godine. Riječ je o novom načinu upotrebe snaga, koji se ogleda u kombinovanom obliku oružane borbe. Pri tome je ofanzivnost vodeće načelo i strategije, i operatike, i taktike.

Ofanzivnost je bila svojstvo ratne vještine koju je Tito proklamovao već početkom rata i koje se je potvrdilo kao duboko opravdano već u prvom razdoblju rata, ali je bilo na teškom ispitu u vrijeme prvih protivudara okupatora i kvislinga. Taj ispit su veoma uspješno položile one jedinice koje su, predvođene Vrhovnim štabom i Vrhovnim komandantom lično, napustivši teritoriju Srbije odmah u Sandžaku prešle u protivofanzivu. Ofanzivnost će u toku rata postati osnovno načelo taktičkih i operativnih dejstava svih jedinica Narodnooslobodilačke vojske. Ono će se prenositi s jedne jedinice na drugu i s jedne teritorije na drugu.

Njegujući ofanzivnost kao najbitnije svojstvo svoje ratne vještine, jedinice NOV i POJ su uspjele da održe strategijsku inicijativu za sve vrijeme rata. One su vješto izbjegavale sudare sa znatno nadmoćnijim protivnikom, i, s druge strane, stalno su bile u prilici da same biraju objekte napada, vrijeme i oblike manevra i da pogodnim grupisanjem i iznenadnim dejstvima ostvaruju taktičku, a kasnije i operativnu premoć nad neprijateljem. Gledajući sa strategijskog stanovišta i mjereći samo brojčanim odnosom snaga i njihovog naoružanja, jedinice NOVJ ne bi

¹⁵ Tito, *Vojna djela*, knj. I, str. 129.

mogle ostvariti tu premoć skoro ni u jednom trenutku druge etape NOR-a, jer su u ratu, pa i u samoj njegovoj središnjici, stalno bile malobrojnije od okupatorsko-kvislinških jedinica, ali zato što su uspjele da nametnu svoj oblik rata i svoj način dejstva i što su se na najbolji moguć način koristile postojećim uslovima, a sve im je to omogućavalo da budu stalno u ofanzivi, bile su nadmoćnije ondje i onda gdje i kada su to one htjele.

Takva nadmoć se ne može ni zamisliti bez ofanzivnosti kao vodećeg doktrinarnog stava i bez ofanzivnog duha i stalne inicijative, a njih su kao bitne ratničke vrline posjedovali borci i rukovodioci NOV i POJ. To je omogućilo Vrhovnom štabu i Vrhovnom komandantu oslobodilačke vojske Jugoslavije da od početka do kraja rata u svakom trenutku primjenjuju najcjelishodnije oblike oružane borbe. Ofanzivnim akcijama partizanskih odreda Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i drugih, počinje serija strategijskih operacija, čiji je najznačajniji rezultat stvaranje slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji i u drugim dijelovima zemlje. A već u proljeće 1942. izvodi se nova ofanzivna operacija strategijskog značaja, u kojoj učestvuju i tek stvorene proleterske brigade. Kasnije, a pogotovu poslije formiranja divizija i korpusa, ofanzivne operacije krupnih sastava, kombinovane s dejstvima partizanskih odreda, postale su najznačajniji oblik borbenih dejstava.

Kombinovani oblik oružane borbe, uz stalno držanje potpune inicijative, omogućavao je jedinicama NOVJ da ostvaruju duboke operativno-strategijske prodore, da izvode ofanzivna dejstva na pravcima na kojima to neprijatelj nije očekivao, da zadaju krupne udare neprijatelju na saobraćajnicama i u uporištima, da napadaju na bokove i pozadinu njegovih razvijenih operativnih poređaka, da odsijecaju, okružuju, a potom, silovitim udarima, i uništavaju čitave neprijateljeve grupacije. I kad bi dopale okruženja, kada bi odbrana morala biti prevashodan oblik borbenih dejstava, jedinice NOVJ su brzim, iznenadnim i silovitim udarima na jednu ili više najosjetljivijih tačaka u neprijateljevom obruču, dakle opet ofanzivnošću, nametale svoja rješenja.

Taktičke jedinice NOVJ su svoja dejstva izvodile najčešće noću i pri nepovoljnim vremenskim i zemljišnim uslovima. To im je donosilo znatnu prednost. One su, između ostalog, skoro uvijek uspijevale da iznenade neprijatelja i da tako anuliraju njegovu tehničku nadmoć.

Primjenom ofanzivnih dejstava kao vodećeg strategijskog načela, ne dovodeći ga ni u jednom trenutku u protivrječnost sa ostalim principima revolucionarne vojne strategije, rukovodstvo NOP-a s Titom na čelu je u razdoblju od pozne jeseni 1941. do sredine 1944. godine uspjelo da ostvari dva krupna strategijska cilja: da osigura stalno povećavanje kvaliteta i brojčani razvoj oružanih snaga i da oružanu borbu rasplamsa u svim krajevima Jugoslavije.

Strategijskom koncepcijom koja je obuhvatala stvaranje vojne organizacije sposobne da vodi sadržinom oslobodilački i revolucionarni, a oblikom opštenarodni rat, kao i izborom i kombinovanjem oblika oružane borbe koji su Narodnooslobodilačkoj vojsci osiguravali stalnu strategijsku inicijativu i nadmoć na svim područjima ratne vještine, Tito je od kraja 1941. do ljeta 1944. uspio da stvori polumilionsku armiju i originalnu ratnu vještinu. Ta je vojska, zahvaljujući svojoj organizovanosti, moralno-političkom jedinstvu, svestranosti svog organizovanja i komandovanja, ratnom iskustvu i svom strategijskom rasporedu, bila sposobna da u završnim operacijama za oslobođenje zemlje pređe na način ratovanja u kojem preovlađuje frontalan oblik oružane borbe. Time su bili stvoreni uslovi za preduzimanje operacija od strategijskog značaja čiji se cilj podudara s političko-revolucionarnim i vojnostrategijskim ratnim ciljem — da se okupator protjera iz zemlje ili da se uništi i da se vojnički potpuno poraze kvislinzi i kontrarevolucionarne snage.

Narodnooslobodilački rat se ispoljio u potpunosti kao opštenarodni rat i u svojoj trećoj, završnoj etapi. Glavne oslobodilačke snage, objedinjene u krupne operativno-strategijske grupacije, počele su primjenjivati strategiju odlučnih sudara, ali se to činilo na onom mjestu, u ono vrijeme i na onaj način koji su njima najviše odgovarali.

Krilne armije Jugoslovenske armije preduzele su krupne operacije radi strategijskog okruženja i uništenja jake neprijateljeve grupacije koja se zatekla u zemlji u završnoj etapi rata, uz istovremeno rasijecanje i uništavanje neprijateljevog fronta.

Ali, bez obzira na to što je u toj etapi NOVJ, odnosno Jugoslovenska armija, bila snažna i relativno dobro naoružana, završne operacije se nisu odlikovale klasičnim frontalnim dejstvima, već je to bila svojevrsna kombinacija frontalnih dejstava i dejstava u neprijateljevoj pozadini. Od 44 jugoslovenske divizije, koliko ih je učestvovalo u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, 16 je dejstvovalo u neprijateljevoj pozadini, ne računajući tu široku mrežu partizanskih odreda i manjih teritorijalnih jedinica korpusnih vojnih oblasti. Zbog toga je neprijatelj morao odvajati veoma krupne snage i upućivati ih protiv oslobodilačkih snaga u svojoj pozadini da bi odolio njihovim dejstvima. U stvari, bio je prinuđen da za obezbjeđenje najznačajnijih objekata i saobraćajnica u sopstvenoj pozadini odvoji čak više jedinica nego što je imao na frontu. U odbrani širokog fronta od Dunava do Jadranskog mora učestvovala je 21 neprijateljska divizija, a u dejstvima u pozadini čak 23.

Upravo blagodareći veoma uspješnim dejstvima tih snaga NOVJ u neprijateljevim odbrambenim zonama na gotovo svim važnijim pravcima i saobraćajnicama, neprijatelju je bio gotovo osujećen manevar i bilo mu je onemogućeno pregrupisavanje snaga s jednog taktičko-operativnog pravca na drugi. Na primjer, 7. SS divizija, koja je sa Ilove poslata u pomoć 97. njemačkom korpusu opkoljenom kod Ilirske Bistrice, zahvaljujući upravo dejstvu oslobodilačkih snaga u neprijateljevoj pozadini i pritisku Druge armije pravcem Karlovac—Zagreb, nikad nije stigla na svoje odredište, a opkoljeni korpus je, kao što se zna, morao da kapitulira. Prema tome, ni u završnoj etapi NOR-a nije bilo fronta u klasičnom smislu te riječi, kao neprekidne linije koja razdvaja zaraćene strane. Mnoge krupne jedinice NOVJ, odnosno JA (divizije, korpusi), otvarale su svoje posebne frontove u samom neprijateljevom odbrambenom tkivu i razarale su ga

iznutra. I to je dakako nov kvalitet u ratnoj vještini, a posebno u frontalnom obliku oružane borbe.

Ako želimo da u najkraćim crtama prikažemo bitna obilježja vojne strategije, odnosno strategije oružane borbe, koju je Tito stvorio u NOR-u, možemo najprije zaključiti da se ona razvijala u tri etape. Početna nosi obilježje partizanske vojne organizacije i partizanskog oblika oružane borbe na čitavoj teritoriji, a cilj joj je preotimanje strategijske inicijative. Druga se odlikuje kombinovanim oblikom vojne organizacije (operativna, teritorijalna i vojnopozadinska komponenta) i kombinovanjem oružane borbe, oblikom ratovanja u kojem se na osoben način prožimaju frontalna i partizanska dejstva *približno istih razmjera* i jednakog značaja, čime je zadržana strategijska inicijativa. U trećoj etapi se mijenja odnos snaga u korist oslobodilačke vojske Jugoslavije. Vojna strategija NOR-a se razvija i prelazi u strategiju uništavanja, što podrazumijeva prihvatanje i nametanje odlučujućih sudara.

U svakoj od tih etapa su se skladno i jednovremeno razvijali i organizacija oružanih snaga i način njihove upotrebe kao dvije međusobno povezane i uslovljene funkcije opštenarodnog rata, čija je društveno-politička i vojna sadržina i suština ostala nepromijenjena za sve vrijeme rata. Upravo to čini Titovo vojno djelo originalnim i autentičnim, a Titov doprinos marksističkoj teoriji o ratu i o ratnoj vještini uopšte značajnim, izuzetnim. Otuda su iskustva iz NOR-a i danas, a biće i ubuduće izvorište koncepcije opštenarodne odbrane Jugoslavije.

Primjena koncepcije o naoružanom narodu u oslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda i narodnosti ne bi bila mogućna bez masovnog učešća naroda u ratu, bez stvarne vodeće uloge radničke klase u njemu, bez stvaralaštva naroda i radničke klase, bez njihovog revolucionarnog entuzijazma i preduzimljivosti u organizovanju za borbu protiv neprijatelja. Već iz toga se vidi da se u narodno-oslobodilačkom ratu začela klica sadašnjeg, samoupravnog socijalističkog razvitka jugoslovenskog društva, da je posi-

jano sjeme njegove nove spoljnopolitičke orijentacije, a to je borba za mir, nezavisnost i ravnopravne odnose sa svim zemljama.

Narodi i narodnosti Jugoslavije su pod rukovodstvom Tita i KPJ u svom narodnooslobodilačkom ratu ostvarili ono što je mnogima u svijetu izgledalo nemoguće: uspostavili su novu, revolucionarnu vlast, stvorili sopstvene oružane snage i izvojevali pobjedu nad bolje opremljenim i u ljudstvu mnogo nadmoćnijim neprijateljem. Tito je nadahnuo narod i usmjerio njegovu energiju i inicijativu, pretvorio ih je u materijalnu silu koju ništa nije moglo pobijediti, bolje rečeno, koja je morala pobijediti.

Tito je tvorac koncepcije oslobodilačkog rata i revolucionarne borbe u Jugoslaviji, rata naroda i radničke klase za nacionalno i socijalno oslobođenje. Primjenjujući u tadašnjim jugoslovenskim prilikama Marksovu, Engelsonu i Lenjinovu misao o naoružanom narodu, Tito je realno i do kraja procijenio odnos snaga u Jugoslaviji i u svijetu, težnje svijeta i zbivanja u njemu i na toj osnovi je odredio zadatke Partije u organizovanju i vođenju rata protiv okupatora i kontrarevolucije u Jugoslaviji. On je došao do zaključka da se u ratu može pobijediti jedino ako u njemu učestvuju radnička klasa i sav narod, ako rat postane njihova sopstvena stvar, put i sredstvo za ostvarenje njihovih najviših interesa. Tu je činjenicu Tito duboko spoznao i u nju je strasno vjerovao. On je to svoje saznanje i uvjerenje krajem druge ratne godine izrazio ovim riječima: »Mi smo u ovoj borbi stekli uvjerenje da samo narod sam, svojim vlastitim rukama može da uništi onu tiraniju koja je do sada ugnjetavala naše narode...«¹⁶

Prema tome, strategijska orijentacija KPJ u ustanku i daljem toku rata bila je — ujedinjavanje naroda i pridobijanje narodnih masa da shvate i prihvate ciljeve ustanka, da oni postanu njihova svojina.

Tita nije zbunila vojna snaga neprijatelja na jugoslovenskom ratištu, već je smjelo poveo Partiju u oslobodilački rat usmjerivši je da organizuje narod i radničku

¹⁶ Tito, *Govor povodom predaje zastave Drugoj proleterskoj brigadi* 17. oktobra 1942, *Zbornik*, tom II, knj. 6, str. 237.

klasu za borbu. Titu — revolucionaru je bilo potpuno jasno da ishod rata u Jugoslaviji ne zavisi od odnosa vojnih snaga u jednom trenutku već od toga da li ciljevi rata odgovaraju interesima naroda. A ako se oni podudare, a to znači ako ratni cilj postane sila koja pokreće radničku klasu, radne ljude, narode i narodnosti, pobjeda u ratu, bez obzira na teškoće, ne može doći u pitanje.

Drugim riječima, s obzirom na to da su radne mase naroda i narodnosti Jugoslavije do tada bile izrabljivane i obespravlјivane, za njih je revolucionarni i oslobodilački rat bio onaj rat koji im je osiguravao nepostojanje mogućnosti povratka na staro. Na osnovi toga Tito je odredio socijalnu suštinu oslobodilačkog rata. Nju čine: nova, revolucionarna vlast, socijalistička izgradnja, nacionalna ravnopravnost i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije, nezavisnost zemlje i njena samostalnost u međunarodnoj zajednici. U mjeri u kojoj su ti ciljevi postajali ciljevi radnih ljudi i naroda — oslobodilačka borba u Jugoslaviji se širila, ojačavala i razuđivala, a u skladu s tim su se i vojne mogućnosti revolucije povećavale i pokret je bivao sve veća i sve organizovanija i savremenija snaga. Iz primjera oslobodilačkog rata u Jugoslaviji vidi se da je vojni činilac sastavni dio društvenog, revolucionarnog, političkog sadržaja, iako sam po sebi povratno na njega djeluje.

Za Tita je taj činilac sav narod, a ne samo oružane snage; ove su samo naoružani dio naroda. Prema tome, u Titovoj teoriji i praksi vojnu silu ne čine samo oružane snage, već cjelokupno društvo sa svim svojim ljudskim i materijalnim mogućnostima. Vojna sila se, dakle, izjednačuje sa cjelokupnom društvenom moći. U tome se i sastoji Titovo revolucionarno otkriće u vojnoj nauci. *Tito je otkrio nove materijalne snage odbrane. Drugo njegovo veliko otkriće je nov način angažovanja tih snaga.*

Titov način angažovanja oružanih snaga i naroda u odbrambenom ratu odlikuje se veoma složenim kombinovanjem organizovanja snaga i sredstava i metoda vođenja borbe u svim oblastima društvene djelatnosti, pri čemu oružanoj borbi pripada najznačajnije, odlučujuće mjesto. Okvir u kojem se te kombinacije skladno i uspješno ostva-

ruju — u najširim razmjerama i u svim vidovima ratne vještine — jeste opštenarodni rat, koji je, istorijski uzevši, nov oblik rata. U njemu se oružana borba, kombinovana s drugim, neoružanim vidovima otpora, ne ispoljava kao u klasičnoj ratnoj vještini u dva međusobno različita vida borbenih dejstava, već svaki oblik neizbježno dobija dvo-polno — odbrambeno-napadačko značenje, pri čemu je ofanzivno izraženo do te mjere da cjelokupnim dejstvima daje obilježje najizrazitije ofanzivnosti. Drugo bitno obilježje oružane borbe u opštenarodnom ratu je kombinovani oblik oružane borbe.

Budući da je oblik rata oblik vojnog organizovanja i način strategijske upotrebe snaga radi najbržeg i najuspješnijeg postizanja ratnog cilja, partizanski oblik oružane borbe, ni u njegovom klasičnom vidu, ni iz vremena dok je trajalo prvo razdoblje narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, nije mogao ostati najvažniji u čitavom ratu. Jer da se ostalo na njemu u Jugoslaviji se naprosto ne bi mogao do kraja ostvariti proklamovani cilj rata. Pokret bi, istina, bio nadmoćniji u sferi taktike, ali bi se krajnji cilj — potpuno nacionalno oslobođenje zemlje i socijalni preobražaj društva — mogao ostvariti tek kada se stvore potrebne oružane snage i kada se bude raspolagalo vojnom silom nadmoćnijom od neprijateljeve. Drugim riječima, za završni čin narodnooslobodilačkog rata bila je neophodna i operativna armija kadra da, zajedno s partizanskim snagama, opštom strategijskom ofanzivom porazi okupatore i kontrarevoluciju.

I to je nov kvalitet u oblasti oružane borbe, koji ratnu vještinu opštenarodne odbrane čini osobenom i autentičnom. To je drugo epohalno Titovo otkriće u vojnoj nauci. Sagledavajući rat kao društvenu pojavu i njegovu vojnu, strategijsku, operativnu i taktičku stranu na najširoj društvenoj osnovi, Tito je predviđao događaje i uticao na njih stvaranjem objektivnih uslova za njihovo oživotvorenje.

U istom smislu Tito je razradio i strategiju borbe za očuvanje nezavisnosti i samostalnosti Jugoslavije od onih koji na nju nasrću na različite načine, pa i primjenom sile.

Ličnost Tita kao vojskovođe, stratega oslobodilačkog rata i tvorca koncepcije opštenarodne odbrane Jugoslavije moguće je u cijelosti sagledati samo u svjetlosti njegovog revolucionarnog pregalaštva u borbi za mir u svijetu i za uspostavljanje odnosa u međunarodnoj zajednici koji će biti oslobođeni politike sile, porobljavanja, agresivnog nasrtanja na male i srednje nezavisne zemlje i svih oblika potčinjavanja drugih.

Tito je bio vojskovođa narodnooslobodilačkog rata, a danas je vrhovni komandant oružanih snaga nezavisne, samoupravno-socijalističke i nesvrstane zemlje, i baš zato je on, po logici revolucionarnih zakonitosti, odlučan borac protiv rata kao načina rješavanja međunarodnih problema. On je vojskovođa po revolucionarnom pozivu i po tom istom pozivu on je neimar mira, graditelj mostova prijateljstva i razumijevanja naroda Jugoslavije s drugim narodima, jedan od najistaknutijih tvoraca politike nesvrstanoosti.

U Titovoj strategiji borbe za mir među ravnopravnim narodima, za mir koji svakoj zemlji osigurava pravo na slobodu i nezavisnost — opštenarodna odbrana je jedna od najvažnijih poluga. To je stoga što izražava riješenost radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije da brane svoje revolucionarne tekovine, da odvrte moguće agresore. Zato je jačanje odbrane SFRJ, kojoj Tito poklanja posebnu pažnju i u koju je uložio velik dio svoje revolucionarne energije, ujedno način učvršćivanja bezbjednosti zemlje i doprinošenja jačanju mira u svijetu.

U svojoj strategiji opštenarodne odbrane Tito računa prevashodno na snage kojima Jugoslavija raspolaže. Ta strategija, razumije se, podrazumijeva i pomoć — materijalnu, moralnu, političku — svakoj zemlji koja se bori za svoju slobodu. Međutim, iskustvo i iz drugog svjetskog rata i današnje uči da je ta pomoć uvijek, i po obimu i po brzini kojom se pruža, u srazmjeri sa odlučnošću naroda da brani sopstvenu slobodu i nezavisnost. Bez te odlučnosti takva pomoć je krajnje neizvjesna. Uostalom, svjedoci smo činjenice da se takozvana vojna savezništva mogu preko noći raspasti i da zemlje koje samo na njima grade odbranu svoje nezavisnosti mogu

zapasti u krajnje opasne okolnosti i rizikovati da nezavisnost olako izgube. Stvarna i pouzdana savezništva počivaju na sopstvenoj snazi i na politici široke, aktivne, ravnopravne međunarodne saradnje i solidarnosti sa svima koji se bore za slobodu i društveni progres.

Oslanjanje na sopstvene mogućnosti je i izraz povjerenja u sopstvenu odbranu, u spremnost radnih ljudi zemlje da brane ono što su stekli. To je sastavni i nerazdvojan dio nastojanja da se nacionalna nezavisnost zaštititi po svaku cijenu. To je, razumljivo, u temelju koncepcije opštenarodne odbrane inspirisane Titovim djelom.

(Iz knjige Opštenarodna odbrana
— strategija mira)

